

KÖNYVEKRŐL

Mészáros István: Magyar iskola: 996–1996

Előadások, cikkek, beszédek. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1997

Közismert neveléstörténésünk, *Mészáros István* – számos könyv, tanulmány, cikk, előadás szerzője¹ 1981-ben (15 évvel ezelőtt) jelentette meg „Az iskolaügy története Magyarországon 996–1777 között” című könyvét az Akadémiai Kiadónál (a 49. oldalon utal rá). Ez a mostani gyűjteményes mű nem annak egyszerű megismétlése – vagy „meghosszabbítása” – hanem válogatás az elmúlt 15 év terméséből.²

Az iskolaügy történetéről írott könyvről *Balázs Mihály*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum akkori igazgatója a *Köznevelés* 1982. március 5-i számában írt ismertetést és egyre szélesebb körökben hangzott: 1996-ban meg kell ünnepelni a magyar iskola ezereztendős jubileumát! Értekezletek, bizottságok, tervezetek következtek; majd *Kelemen Elemér*, az OPMK újabb főigazgatója vette át az előkészületek irányítását és szervezését, mint az Iskolatörténeti Emlékbizottság igazgatója (50. o.). Az előttünk fekvő 297 oldalas könyv 31 cikke (beszédek, tanulmányok) is ezt a millicentenáriumi visszatekintést, méltatást, ünneplést szolgálja.

Mészáros minden dolgozatának vitathatatlan erőssége az alapos és rendkívül kiterjedt tényismeret. Mindenütt feltűnteti, hogy mi, mikor és hol történt, mi volt az előzménye, a feltétele, a kihatása, következménye. Diáknaplókból idéz, tanítói javadalmakat ismertet, iskolai hagyományokat éleszt fel, megszámlálhatatlan múltbeli személyiséget, iskolát, vitát, szervezetet, mozgalmat sorol elő.³ Már itt megjegyezzük, hogy az 1956-os események ábrázolása izgalmas, érdekesítő és az eseményekhez hűen drámai (azt sem mondhatjuk valami sandasággal, hogy „dramatizált” (149–171. o.).

„A pedagógushivatás múltja, jelene” című beszédében (a győri „Hogyan tovább” rendezvény 1996. május 5.-én) idézi a latin szólás-mondást (72. o.) mi szerint „Quem dii odere, paedagogum fecere”, vagyis akit az istenek gyűlölték, azt pedagógussá tették. Ezen a pályán nem lehet hálára számítani – fűzi hozzá (73. o.). A sanyarú, vagy tűrhető javadalmozás (79–82. o.) mellett is ők, a falusi kántor-tanítók az első tudományos eredmények, népszerűsítő filmek, rádiókészülékek, fonográfok, népdalénekesek, mesemondók, szociográfusok patrónusai, támogatói, s maguk is művelték e „műfajokat”. Ők voltak a falu „mindenesei” (83. o.).

Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1868. február 6-án jelentette meg a Néptanítók Lapját. Első vezércikkét is ő írta. „Meggyőződéseim szerint – írja – a buzgalom, mellyel e hazának szolgálunk, soha nem függ azon díjtól, mellyel az fáradozásainkat jutalmazza.” (75. o.). „Bármennyire sanyarú legyen helyzetük – hivatásuknak egész kiterjedésében kiválóan megfelelnek.” (u.o.)

Mészárosnak igaza van az „ahistorizmus” elmarasztalásában: „egyes népoktatástörténeti előadások és tanulmányok szerzői mai korunk népoktatási igényeit vetítik vissza a XX. század első felére, a XIX. századra, azok népiskoláit – ennek következtében – messzemenően elmarasztalva.” (95. o.). Mint ahogyan – *Eötvöst* idézve – bölcsen mutat rá a jó értelemben vett historizmusra: „... minden előrelátás csak úgy lehetséges, hogy azon tárgynak, mellyel foglalkozunk, jelen helyzetét ismerjük, s ismerjük azt az utat, melyben ez e helyzetbe jutott...” Szükséges tehát a múlttal foglalkoznunk, éppen a jelen és a jövő érdekében (110. o.).

A 138. oldalon írja: vajon nem lett volna jobb meghagyni – folyamatosan, kellő korszerűsítéssel – a klebelsbergi nyolcosztályos népiskolát, mellette párhuzamosan a polgári iskolát, az általánosan képző nyolcosztá-

¹ Mészáros István ebben az évben ünnepelte 70. születésnapját

² Változatos „műfaji” megoldásokkal: „Pannonhegyi pillanatok”; „Képek a győri iskolatörténeti kiállításról”; „Négy évtized tankönyvtörténete”; „Könyvekről”; „Naplóféle”; „Két lexikon-szócikk”; „Ezer év nagy magyar pedagógusai” stb.

³ A 257. oldalon nagy megbecsüléssel említi a nemrégiben elhunyt *Regős Jánost* is – a „nagy öregek” egyikét.

Könyvekről

lyos középiskolák változatos sorozatát? (*Mészáros* szerint a katolikus iskolákban sokhelyütt nem-katolikusok is tanultak, s a katolikus iskolákban törekedtek az alsóbb néposztályok gyermekeit feljebb segíteni) ... az utóbbi időben – úgymond – nem éppen ide, *Klebensberghez*; kezdünk visszatérni? (138. o.) A kérdőjel ezúttal maradjon kérdőjel.

Azzal már nem csak nekünk, hanem a „szakma” nagy részének is van – volna – vitája, hogy Magyarországon soha nem is volt porosz iskola, s iskolarendszer (135. és 268. o.).

Meg kell említenünk, hogy *Mészáros* útleírásai, tanáraitra való visszaemlékezései sokszor csillogó szépirodalmi stílus-magaslatot érnek el.

A végére hagytuk a legfontosabb kérdést: a vallás, a vallásosság, az egyház, a „klerikalizmus” kérdését. *Mészáros* azelőtt is, most is nyíltan hitet tesz a vallásos világnézet, az egyház népnevelő, nemzetfenntartó szerepe mellett. Ez – szerintünk – személyes meggyőződés kérdése; magánügy mindaddig, amíg nem párosul a másként-gondolkodás iránti türelmetlenséggel, netán többé-kevésbé burkolt (vagy nyílt) erőszakoskodással, agresszív fellépéssel. *Mészáros* joggal hangsúlyozza a tudományosságot, a szakszerűséget, de mint történésznek, tudnia kell, hogy nemcsak szovjet-, meg hitleri-, meg nyilas-diktatúra volt, hanem vallásos világnézetből fogant egyházi, illetve klerikális diktatúra is (*Savonarola*; inkvizíció; ellenreformáció, avagy említhetjük *Kálvin* Genfjét is – ezekben az esetekben sokszor még hallgatni is veszélyes volt). Van élő, tettekben nyilvánuló vallásosság és van kizárólagosságra igényt formáló dogmatika is, mint ahogy van dogmatikus és – bármily hihetetlen egyeseknek – élő marxizmus is. A szocializmus nevében elkövetett hibák és bűnök és a szocializmus között disztíngválnunk kell, amiképen a kereszténységet sem abból ítéljük meg, hogy bizonyos kereszteshadak zsidók ezreit fojtották a Rajnába. Nemcsak a vallásos tanulóknak, tanároknak volt nehéz 40 évig, hanem sok esetben ma is legalább olyan nehéz nem-vallásosnak lenni (iskolák; közélet).

Ez a záró eszmefuttatás semmit sem kíván levonni *Mészáros* professzor könyvének értékeiből. Olvassuk, tanulmányozzuk, vitatkozzunk vele! A szerzőt úgy ismerjük, hogy személy szerint sohasem törekedett „tekin-télyuralomra”.

Faludi Szilárd